

IRVING GOFFMANNING DRAMATURGIYASI**Ilxomov Umrbek Ulug'bek o'g'li**

o'qituvchi

O'zbekiston Milliy universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Parizod Nasirdinova Shuhrat qizi

Sotsiologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

O'zbekiston Milliy universiteti, Toshkent, O'zbekiston.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11202564>

Annotatsiya. *"Irving Goffman dramaturgiyasi" deb nomlangan konseptning asosiy maqsadi, insonlar o'rtasidagi kommunikatsiya va obro'sini teatrga o'xshash nazariy model orqali tushuntirishdir. Irving Goffman, sotsiolog va antropolog, insonlar o'rtasidagi muloqotlarni teatrdagi aktyorlar va dasturlar bilan solishtiradi. U insonlar o'rtasidagi muloqotni "scenani" (dastlabki ko'rsatuvni) tartibga solish, "rol" o'zgarishi, "maska" qo'llash, "publik" va "privat" zonalar orasidagi o'zgarishlar, "improvizatsiya" kabi teatr asoslariga o'xshash elementlarni ta'kidlaydi. Goffman dramaturgiyasi insonlar o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishda yordam beradi va ularni teatrdagi aktyorlar va dasturlar orqali tushuntiradi. Bu konsept sotsiologiya va antropologiya sohasida keng qo'llaniladi va insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tushuntirishda yordam beradi.*

Kalit so'zlar: *interaksionizm, individ, muloqot, rol, ijro, dramaturgiya, aktyor, xulq-atvor, spektakl, ramziy interaksionizm, ishonchli shaxs, interaktiv, informator, shaxs ijrochiligi, aldash, tomoshabinlar va autsayderlar, imo-ishora.*

THE DRAMATURGY OF IRVING GOFFMAN

Abstract. *The main purpose of the concept, known as "Irving Goffman's dramaturgy", is to explain communication and reputation among human beings through a theater-like theoretical model. Irving Goffman, a sociologist and anthropologist, compares human interactions to actors and programs in theatre. It emphasizes elements similar to theatrical bases such as regulating human dialogue "scenani" (the original show), "role" change, "mask" application, "publik" and "privat" Interzonal shifts, "improvisation". Goffman's playwriting assists in analyzing human relationships and explains them through actors and programs in the theater. The concept is widely used in sociology and anthropology and helps explain interpersonal interactions.*

Keywords: *interactionism, individ, dialogue, role, performance, dramaturgy, actor, behavior, performance, symbolic interactionism, trust, interactive, informer, personality performance, deception, audience and outsiders, gesture.*

ДРАМАТУРГИЯ ИРВИНГА ГОФМАНА

Аннотация. Основная цель концепции под названием «Драматургия Ирвинга Гоффмана» — объяснить общение и власть между людьми посредством теоретической модели, аналогичной театру. Ирвинг Гоффман, социолог и антрополог, сравнивает человеческие взаимодействия с актерами и программами в театре. Это театр, в котором организация «сцены» (первоначального выступления), смена «роли», наложение «маски», смена «публичной» и «приватной» зон, а также «импровизация» общения между людьми выдвигает на первый план элементы, схожие с основными. Драматургия Гоффмана помогает анализировать отношения между людьми и объясняет их через актеров и программы в театре. Это понятие широко используется в области социологии и антропологии и помогает объяснить взаимодействия между людьми.

Ключевые слова: интеракционизм, личность, общение, роль, спектакль, драматургия, актер, поведение, перформанс, символический интеракционизм, доверенное лицо, интерактив, информатор, индивидуальное спектакль, обман, зрители и посторонние, жест.

Erving Goffman (1922 - 1982), amerikalik sotsiolog va kanadalik psixolog, ramziy interaksionizm vakili. U ijtimoiy rollarni bajarish orqali inson xatti-harakatlarini tekshirish orqali muloqotda shaxsning o'zini o'zi taqdim etishini o'rganishga asos soldi. I.Goffman o'zining mashhur "Kundalik hayotda o'zini boshqalarga ko'rsatish" kitobining birinchi sahifalaridan boshlab shunday deydi: "Individning "o'zini ifoda etish" qobiliyati ikki turdagi belgi faolligini o'z ichiga oladi: ixtiyoriy o'zini namoyon qilish, u bilan. o'zi haqida ma'lumot beradi va beixtiyor o'zini namoyon qiladi, bu bilan u o'zini beradi." Birinchisi umumiy va individual ravishda ishlatiladigan og'zaki belgilar yoki ularning o'rnini bosuvchi belgilarni o'z ichiga oladi. Bu an'anaviy va tor ma'noda muloqotdir. Ikkinchisi, boshqalar aktyorning o'ziga xos belgisi deb hisoblashi mumkin bo'lgan inson faoliyatining keng doirasini o'z ichiga oladi.[1]

Muloqotning maqsadlaridan qat'i nazar, muloqot qiluvchi shaxsning manfaatlariga boshqa odamlarning xatti-harakatlarini, ayniqsa ularning xatti-harakatlariga munosabatini nazorat qilish kiradi.

Jamiyat ma'lum ijtimoiy xususiyatlarga ega bo'lgan har qanday shaxs boshqalardan munosib munosabat va baholashni kutishga ma'naviy huquqiga ega degan printsip asosida tashkil etilgan. Bu printsip bilan bog'liq ikkinchi tamoyil, ya'ni boshqalarga o'zining ma'lum ijtimoiy xususiyatlarga ega ekanligini bilvosita yoki aniq ko'rsatgan shaxs aslida o'zini da'vo qilgan shaxs

bo'lishi kerak. U o'zini bo'lmagan narsaga o'xshatish haqidagi barcha da'volardan bilvosita voz kechadi.

I. Goffman nazariyasining markaziy nuqtasi shaxs tomonidan ijtimoiy rolni bajarish bo'lib, u "ma'lum bir ishtirokchining ma'lum bir epizoddagi faoliyatining barcha ko'rinishlari bo'lib, ular har qanday tarzda o'zaro ta'sirning boshqa har qanday ishtirokchilariga ta'sir qiladi"

Aksariyat mualliflar ijtimoiy rol deganda uni amalga oshirish bilan bog'liq qoidalar, huquqlar va majburiyatlar to'plamini nazarda tutadilar.

M. Deutsch va R. Krauss rolning uchta jihatini aniqladilar [2]:

- ma'lum bir rolni bajarayotgan shaxsning xatti-harakatlariga nisbatan jamiyatdagi mavjud umidlar;

- ijrochining ushbu rolda o'zini qanday tutishi haqidagi g'oyalari;

- rolning haqiqiy ijrosi.

I. Goffman rol ijrosining oldingi rejasi tushunchasini kiritdi, bu bilan u "ijro etish jarayonida shaxs tomonidan qasddan yoki bilmagan holda ishlab chiqilgan ekspressiv usullar va vositalarning standart majmuini" nazarda tutgan.

U quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi.

1. Sozlash (mebel, bezak, ishtirokchilarning jismoniy joylashuvi).

2. Shaxsiy oldingi reja (jinsi, yoshi, rasmiy lavozimning o'ziga xos belgilari, kiyinish uslubi, tashqi ko'rinish, turish, nutq, yuz ifodasi, imo-ishoralar va boshqalar). Belgilar tashqi ko'rinish va xulq-atvoriga bo'linadi.

Tashqi ko'rinish hozirgi vaqtda amalda bo'lgan, ijrochining ijtimoiy xususiyatlari haqida gapiradigan signallarni anglatadi. Xulq-atvor (ijrochining xulq-atvor xususiyatlari) ijrochining tomoshabinlarga nisbatan niyatlari haqida ma'lumot beradi. Misol uchun, agar biror kishi kimnidir xafa qilmoqchi bo'lsa, u o'zini qo'pol tutadi. Ammo qo'pollikning bu shakli baribir insonning roli va uning ijtimoiy mavqei bilan bog'liq bo'ladi. Odatda, tashqi ko'rinish va xatti-harakatlar bir-biriga mos keladi, lekin har doim ham emas.

Har bir rol uchun oldingi ijrochilar tomonidan ko'proq yoki kamroq o'rnatilgan, shuning uchun yangi ijrochi o'ziga xos narsani olib, ijro variantlaridan birini tanlaydi.

Shaxsning faoliyati boshqalar uchun mazmunli bo'ladi, agar o'zaro ta'sir davomida uning harakatlari boshqalarga yetkazish va singdirmoqchi bo'lgan narsani ifodalaydi. Ba'zida yaxshi shaxsiy reja tuzishga urinish ishning o'zini bajarishga xalaqit beradi. Rollarni ijro etishda odamlar o'zlarining yon foydalarini, rolni o'ynashdagi xatolarni va rolni o'ynashga tayyorgarlik jarayonini yashirishlari mumkin. Ijrochi undan chiqmaslikka va beixtiyor imo-ishoralar yordamida o'zi haqidagi taassurotni buzmaslikka harakat qilishi kerak. I. Goffman barcha hayotning tantanali

hodisa ekanligini ta'kidlaydi. Rollarni ijro etayotganda, odamlar rozi bo'lish uchun ular haqida ijtimoiy umidlarni tasdiqlaydilar. Avvallari janubiy shtatlarda qora tanlilar o'zlarining past mavqeini ko'rsatish uchun oq tanlilar bilan o'zaro munosabatlarida bolalarcha soddalik, dangasalik va beparvolikni ko'rsatishga harakat qilganlar. Zamonaviy amerikalik kollej qizlari o'g'il bolalarni rozi qilish uchun ular bilan muloqot qilishda ularning aql-zakovatini pasaytiradi.

Rollarni o'ynashda odamlar ba'zi narsalarni yashirishlari mumkin: ularning yon foydalari; rollarni bajarishdagi xatolar; yakuniy mahsulotning o'zidan ham yomonroq ko'rinadigan jarayon.

Bitta odam turli rollarda turli auditoriyaga gapirganligi sababli, bu tomoshabinlar aralashmasligi unga foydalidir. Masalan, o'quvchilar o'qituvchini u qadar hurmatli ko'rinmaydigan uyda ko'rmasliklari uchun [3].

Biror kishining jamoasi rolni bajarishda katta yordam beradi. Jamoa deganda I.Goffman qandaydir real ishlab chiqarishda ishtirok etuvchi bir guruh odamlarni nazarda tutgan. Misol uchun, mehmonlarni qabul qilishda barcha oila a'zolari va ularning yordamchilari bayramni muvaffaqiyatli o'tkazish uchun mas'ul bo'lgan jamoani tuzadilar. Xuddi shu jamoaga tegishli bo'lganligi sababli, uning a'zolari o'rtasida aloqa o'rnatiladi. Bu aloqa ikki sababga ko'ra yuzaga keladi. Birinchidan, umumiy muvaffaqiyat ularning harakatlarining izchilligiga bog'liq. Ikkinchidan, o'zlarini tomoshabinlarga, tashabbusizlarga qarama-qarshi qo'yish orqali ular bir-biriga yaqinlashadi.

Agar jamoa a'zosi o'z rolini bajarishda xatoga yo'l qo'ysa, jamoa umumiy taassurotni buzmaslik uchun buni yoritadi va tomoshabinlar ketganidan keyin o'z noroziligini bildiradi. Misol uchun, mehmonlar ketganidan so'ng, ota-onalar bolani odobsiz tutganligi uchun tanbeh berishadi. I.Goffman ijro zonasini ishlashni idrok etish qandaydir cheklangan bo'lgan har qanday joy deb belgilaydi. Oldingi maydon spektakl beriladigan joy (sahnaga o'xshash).

Ijrochining bu zonadagi xatti-harakati ijtimoiy normalar va me'yorlar bilan belgilanadi, ularni ikki guruhga bo'lish mumkin: xushmuomalalik va odoblilik qoidalari. Odob, o'z navbatida, boshqa odamlarning ishlariga aralashishni cheklash bilan bog'liq axloqiy talablarga va bajarilgan rollarning mazmuni bilan bog'liq bo'lgan instrumental talablarga bo'linadi. Muassasalarda ma'lum bo'lgan odob-axloqning tashqi shakllaridan biri bu "ishlayotgandek ko'rsatish" qobiliyatidir. Ammo ba'zida bekorchilikni ko'rsatish kerak bo'ladi. U ko'pincha qashshoq zodagon ayollar tomonidan tasvirlangan [4].

U fon zonasini ma'lum bir spektakl bilan bog'liq bo'lgan joy sifatida belgilaydi, unda joylashtirilgan taassurot bilan ongli ravishda qarama-qarshiliklar qabul qilinadi. Qoida tariqasida, bu zona ushbu spektakl ochiladigan joyning chuqurligida joylashgan. Avvalo, bunday joy ijrochiga hech qanday tomoshabin bostirib kirmasligini kafolatlashi kerak. Spektaklga tayyorgarlik ko'rish

bilan bog‘liq ish maydoni va biologik ehtiyojlar (hojatxonalar, hammom, oshxona, yotoqxona) chiqariladigan joylarni o‘z ichiga olgan dam olish zonasi mavjud. Bu ishlab chiqarish bilan bog‘liq bo‘lmagan tashqi zona ham bor, unda begonalar bor.

Muayyan spektaklda odamlarning uchta guruhini ajratish mumkin: ijrochilar, tomoshabinlar va autsayderlar. Ijrochilar sir tutishadi, tomoshabinlar faqat bilishlari kerak bo‘lgan narsani biladilar, begonalar nima bo‘layotganidan umuman bexabar. Ba’zida odam o‘zini rollari bir-biriga qarama-qarshi bo‘lgan vaziyatda topadi. Qarama-qarshi rollarga quyidagi turlar kiradi.

- Informator - bu sirlarni bilish uchun jamoaga kiritilgan shaxs.

- Aldash - bu ijrochilarga ma’lum bir munosabat bildirish maqsadida tomoshabinlarga taqdim etilgan ijrochilar jamoasidan bo‘lgan shaxs. Misol uchun, omma oldida odam firibgarlardan katta miqdorda pul yutib oladi.

- Vositachi yoki shuttle ikki guruhning agenti bo‘lib, ikkalasi uchun ham ishlaydi.

- Qo‘shimcha - maxfiy harakatlar (xizmatkorlar, kotiblar va boshqalar) guvohiga aylangan navbatchi shaxs.

- Xizmat ko‘rsatish bo‘yicha mutaxassis - bu uning yordamini kutish uchun sirlar oshkor bo‘lgan shaxs (advokatlar, psixologlar, shifokorlar va boshqalar).

- Ishonchli shaxs - bu ijrochi atrofidagi har qanday odam, u o‘z sirini ishonib topshiradi. Xizmat mutaxassisidan farqli o‘laroq, u ishonchli sirlardan foyda ko‘rmaydi. Mijozlar ko‘pincha o‘zlarining xizmat ko‘rsatuvchi provayderlarini ishonchli odamlarga aylantirishga intilishadi (ayniqsa, ular psixoterapevt yoki ruhoniy bo‘lsa).

- Jamoa a’zosi bo‘lmagan, ammo bu masalada malakali hamkasb. Goffman bu erda hamkasb tushunchasini keng tushunadi. Bular farzand ko‘rish tajribasiga ega bo‘lgan ayollar yoki umumiy sevimli mashg‘ulotlariga ega bo‘lgan erkaklar bo‘lishi mumkin [5].

Tomoshabinlar va notanishlar ham spektakl muammosiz o‘tishi uchun ma’lum shartlarni bajarishlari kerak, I.Goffman buni patronaj amaliyoti deb ataydi.

Tomoshabinlar va autsayderlar taklif qilinmagan joylardan uzoqroq turishlari kerak. Agar ular unga yaqinlashsa, ular o‘zlarini taqillatish, yo‘talish yoki og‘zaki usullar bilan bilishadi. Ijrochilarning o‘zaro ta’siri notanish odamlar ishtirokida sodir bo‘lganda, ikkinchisi ularning befarqligi, befarqligi va javobsizligini namoyish etadi.

Tomoshabinlar va ijrochilar o‘zaro spektaklni sahnalashtirish jarayonini saqlab qolish uchun noto‘g‘ri reaksiyalar va asossiz imo-ishoralalar uchun bir-birlarini kechiradilar.

I.Goffman asarida ijro etilayotgan o‘zlik, odatda, maqtovga sazovor va ijobiy, shaxs boshqa odamlarning ongida mustahkamlashga harakat qiladigan ma’lum bir tasvir sifatida ko‘rib chiqildi [6].

O'zaro ta'sirning dramaturgik talqini Blumer tomonidan Xoffmanning "Ommadagi munosabatlar" kitobiga sharhida tanqid qilingan. Uning fikricha, Goffman shaxslararo muloqotning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborsiz qoldiradi, "ob'ektga munosabat" va "boshqasiga munosabat" o'rtasidagi farq o'chiriladi, interaksionistik tahlil "aksionist" ga aylanadi, interaktivlar sheriklarga qaraganda ko'proq tomoshabinlar va ijrochilar tomonidan ifodalanadi. Keyingi tadqiqotlarda Goffman Bloomerning o'zaro ta'sir nuqtai nazaridan yanada uzoqlashadi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki Irving Goffman - kanadalik amerikalik sotsiolog, sotsiologiya bo'yicha Chikago maktabining "ikkinchi avlodi" vakili. Amerika Sotsiologiya Assotsiatsiyasining 73-prezidenti. Goffmanning sotsiologiyaga eng katta xissasi ramziy interaksionizmga asoslangan dramaturgik sotsiologiyadir. Dramaturgiya sotsiologiyasi ramziy interaksionizmdan kelib chiqqan sotsiologik paradigma bo'lib, kundalik hayotdagi ijtimoiy o'zaro ta'sirlarni tasvirlash uchun mikrosotsiologik tadqiqotlarda keng qo'llaniladi. Teatr tarixidan kelib chiqqan bu atama sotsiologiyada birinchi marta Irving Goffman tomonidan qo'llanilgan bo'lib, u o'zining 1959-yilda "Kundalik hayotda o'zini boshqalarga taqdim etish" kitobida tegishli terminologiya va g'oyalarning ko'pinisi ishlab chiqdi. Goffman tafakkurining rivojlanishiga amerikalik jumalist, yozuvchi va faylasuf Kennet Burk ta'sir ko'rsatdi, u 1945 yilda dramatik g'oyalarini taqdim etgan, bu esa o'z navbatida Shekspirga ishoradir. Agar biz o'zimizni kundalik hayot sahnasida sodir bo'layotgan voqealarni kuzatayotgan rejissyorlar sifatida tasavvur qilsak, u holda biz dramaturgik tahlilni, Goffman aytganidek - teatr tomoshasi terminologiyasidan foydalangan holda ijtimoiy o'zaro ta'sirlarni o'rganishni amalga oshiramiz.

Dramaturgiya nuqtai nazari odamlarning o'zaro ta'sirining elementlari vaqt, JOY va tomoshabinlarga bog'liqligini ta'kidlaydi. Boshqacha qilib aytganda, I.Goffmanning fikriga ko'ra, "men" - bu muayyan vaziyatda o'zini anglash. Goffman o'zini boshqa shaxsga ko'rsatish uchun foydalanadigan madaniy qadriyatlar, me'yorlar va e'tiqodlarga asoslangan usulni belgilashda teatr metaforasidan foydalanadi. Bunday chiqishlar muvaffaqiyatsiz bo'lishi mumkin bo'lsa-da (ishtirokchilar bilishadi), aksariyati muvaffaqiyatli yakunlanadi. Shaxsning maqsadi puxta ishlab chiqilgan spektaklni ijro etish orqali tomoshabinlar tomonidan qabul qilinishidir. Agar aktyor vazifani bajara olsa, tomoshabinlar uni xohlagandek ko'rishadi.

REFERENCES

1. Farfiyev B.A. Nurullayeva U. Sotsiologiya tarixi. Uslubiy qo'llanma. - Toshkent: Universitet, 2009. – 198 b.

2. Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. Зарубежная социальная психология XX столетия: Теоретические подходы: Учебное пособие для вузов. - М.: Аспект Пресс, 2001. – 212 с.
3. Gulnoz J., Bunyod N. YOSHLAR IJTIMOYIY-SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISH-USTUVOR VAZIFA //ZAMONAVIY DUNYONING IJTIMOYIY MANZARASI VA JAMIYAT TUZILMALARI TRANSFORMATSIYASI. – 2024. – Т. 1. – №. 1.
4. Jiyanmuratova G. S. ELECTORAL MOOD OF THE YOUTH ELECTORATE OF UZBEKISTAN //ОСОБЕННОСТИ ИННОВАЦИОННОГО ЭТАПА РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ НАУКИ. – 2019. – С. 7-9.
5. Gulnosa J. Electoral activity as factor of political socialization of youth //Бюллетень науки и практики. – 2018. – Т. 4. – №. 8. – С. 268-272.
6. Jiyanmuratova G. S. SOME ASPECTS OF UZBEKISTAN YOUTH ELECTORAL CULTURE FORMING //ISJ Theoretical & Applied Science. – 2018. – Т. 7. – №. 63. – С. 109-111.
7. Гофман И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта / Под ред. Г.С. Батыгина и Л.А. Козловой; вступ. статья Г.С. Батыгина. М.: Институт социологии РАН, Институт Фонда «Общественное мнение», 2003. – 198 с.
8. Jiyanmuratova G.Sh. Sotsiologiya tarixi. Darslik. – Toshkent: Universitet, 2020. – 353 b.
9. Xolbekov A.J. Sharq va G'arb mutafakkirlarining sotsiologik qarashlari. –Toshkent: Universitet, 1996. – 98 b
10. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / Пер. с англ. и вступ. статья А.Д. Ковалева. М.: Канон-Пресс-Ц, Кучково поле, 2000. - 152 с.